

VĒSTURES AVOTI

STĀVOKLIS VIDZEMĒ (CĒSĪS, VALMIERĀ, VALKĀ UN RŪJIENĀ) 1919. GADA AUGUSTĀ: LIELBRITĀNIJAS ARMIJAS PULKVEŽLEITNANTA VIKTORA MAIKLA BERINGTONA-VORDA ZIŅOJUMS

Ēriks Jēkabsons

Kopš viduslaikiem tagadējā Ziemeļvidzeme un Dienvidigauņija atradās vienotu administratīvu veidojumu robežās, kā rezultātā šeit notika ievērojama iedzīvotāju – latviešu un igauņu etniskā sajaukšanās, kas 1918.–1920. gadā, Latvijai un Igaunijai kļūstot par neatkarīgām valstīm, izraisīja zināmas teritoriālas nesaskaņas un pat strīdus. Galvenokārt tie skāra apgabala nozīmīgāko centru – Valku un apkārtējos pagastus. Rezultātā Latvijas un Igaunijas robežstrīdu 1920. gada jūlijā atrisināja jaukta robežkomisija Lielbritānijas pārstāvja Stīvena Talentsa (*Tallents*) vadībā, Valkas pilsētu sadalot divās daļās (ar rezultātu gan nebija pilnībā apmierināta neviena puse, kas kopumā ir diezgan likumsakarīgi).

Pēc tam, kad Krievijas Februāra revolūcija kardināli mainīja iekšējo stāvokli visā valstī un tās armijā, bet 1917. gada septembra sākumā vācu karaspēks ieņēma Rīgu, pārvietojot frontes līniju uz Vidzemes vidieni, šis apgabals un tā iedzīvotāji bija pakļauti dezorganizēto un vairs centralizēti neapgādāto Krievijas armijas vienību patvaļai un laupīšanām, pēc tam – boļševiku teroram. 1918. gada februārī Vidzemi un visu Igauniju ieņēma vācu karaspēks, nodibinot samērā stingru okupācijas režīmu. 1918. gada novembrī, pēc pamiera parakstīšanas Rietumu frontē

un Vācijas impērijas iekšējā sabrukuma, varu Vidzemē no okupācijas iestādēm sāka pārņemt Igaunijas un Latvijas iestādes, taču drīz šeit ienāca Padomju Krievijas bruņoto spēku vienības, nodibinot boļševiku varu ar to pavadošo badu un teror.

Savu neatkarību ātrāk par Latviju nostiprinājušās Igaunijas armijas vienības jau 1919. gada janvārī ienāca Latvijas teritorijā, uzsākot Ziemeļvidzemes atbrīvošanu no Padomju Latvijas karaspēka.¹ Turklāt, sākot ar februāri, Igaunijas armijas sastāvā un apgādē veidojās un no marta kaujās piedalījās Latvijas karaspēka vienības (vēlākā Ziemeļlatvijas brigāde). Jūnijā igauņi un to sastāvā esošās latviešu vienības pie Cēsīm sakāva vācu Dzelzdivīzijas un landesvēra karaspēku, kas deva arī iespēju jūlija sākumā Rīgā atgriezties Kārļa Ulmaņa Pagaidu valdībai, kura beidzot varēja pārņemt kontroli pār no boļševiku varas atbrīvoto Latvijas teritoriju. Beidza pastāvēt Andrieva Niedras provāciskā valdība, un iespaidu zaudēja Padomju Latvijas valdība, kas formāli vēl kādu laiku darbojās Latgalē. Ar Igauniju 21. jūlijā tika noslēgts līgums par turpmāko sadarbību,² taču faktiski tas darbojās ne sevišķi efektīvi teritoriālo domstarpību un citu abu pušu savstarpējo pretrunu dēļ.

Vienlaicīgi, 1919. gada jūlijā apvienojoties Ziemeļlatvijas brigādei Jorģa Zemitāna vadībā un Jāņa Baloža komandētajai 1. Atsevišķajai latviešu brigādei, jūlija vidū Rīgā tika izveidota vienota Latvijas armija ar Armijas virspavēlnieka štābu priekšgalā (virspavēlnieka amatā tika iecelts Rīgā esošais bijušais Krievijas armijas divīzijas komandieris Dāvis Sīmansons, kurš palika tajā līdz bermontiādes sākumam, kad viņa vietā iecēla J. Balodi), sākumā ar divām un drīzumā – jau ar trijām (Kurzemes, Vidzemes un Latgales) kājnieku divīzijām (gada beigās to skaits pieauga līdz četrām, izveidojot ceturto – Zemgales divīziju Liepājā).

Kopš 1919. gada pavasara Kurzemē un Zemgalē, pēc tam Rīgā un pārējā Vidzemē aktīvi darbojās arī Rietumu Sabiedroto lielvalstu (Lielbritānijas, Francijas un ASV) misijas, jo lielvalstis Baltijas reģionam pievērsa īpašu uzmanību sakarā ar tā atrašanos Vācijas, Krievijas un Rietumu lielvalstu interešu krustcelēs.

Lielbritāniju pārstāvēja gan Militārā misija majora Alfreda Kīnena (*Keenan*), vēlāk ģenerālmajora Alfrēda Bērtā (*Burt*) vadībā, gan Politiskā misija pulkvežleitnanta Stīvena Talentsā vadībā. Turklāt no pavasara Latvijā darbojās arī īpašs Lielbritānijas Ārlietu ministrijas pārstāvis – Herberts Grants-Vatsons (*Grant-Watson*).³ Visi minētie regulāri sūtīja uz Londonu samērā detalizētus ziņojumus par stāvokli Latvijā un reģionā kopumā. Ievērojot ļoti sarežģīto Latvijā pastāvošo militāri politisko, sociālo un sanitāro situāciju, visu triju, formāli atsevišķas jomas (ārlietas, militārie un politiskie jautājumi) pārstāvošo virsnieku un ierēdņu ziņojumi skāra gan militāros, gan politiskos u.c. jautājumus, tādēļ daudzos gadījumos jāskata kompleksi, turklāt salīdzinot ar citu pušu avotiem.

1919. gada augusta sākumā britu misijai piekomandētais pulkvežleitnants Viktors Maikls Beringtons Vords⁴ kopā ar kapteini Dagenu (*Duggan*) apmeklēja Cēsis, Valmieru, Valku un Rūjieni, pēc tam sastādot ziņojumu par pieredzēto Vidzemē. 11. augustā Lielbritānijas Ārlietu ministrijas pārstāvis H. Grants-Vatsons no Rīgas nosūtīja šo ziņojumu Lielbritānijas ārlietu ministram Džordžam Kērzonam (*Curzon*) uz Londonu, bet tā kopiju – Sabiedroto misijas vadītājam Baltijas valstīs ģenerālim Hjūbertam Gofam (*Gough*).⁵

Ziņojuma autors īsumā raksturo redzētos politiskos un saimnieciskos apstākļus, acīmredzot balstoties uz pašvaldību amatpersonu, latviešu komandantu un karaspēka vienību komandieru sniegto informāciju, kā arī paša novēroto. Informācija ir ļoti nozīmīga, jo ļauj daudz maz neitrāla ārzemnieka acīm paraudzīties uz stāvokli un norisēm Vidzemes pilsētās, dažas no kurām šajā laikā vēl kontrolēja Igaunijas karaspēks un iestādes, kā arī konstatēt vietējo Latvijas varas iestāžu un iedzīvotāju attieksmi pret valstī notiekošajām norisēm un klātesošo igauņu varas iestādēm. Vēl jo vairāk būtiska minētā liecība ir tādēļ, ka līdz šim Latvijas historiogrāfijā praktiski nav izmantoti un pat zināmi šāda veida avoti par stāvokli Vidzemē un arī Latvijā kopumā ļoti būtiskā Neatkarības kara posmā – 1919. gada vasarā (pēc uzvaras pie

Cēsīm un K. Ulmaņa valdības darbības atjaunošanas, bet pirms bermontiādes).

REPORT BY LIEUT.-COLONEL WARD ON
CONDITIONS IN LIVONIA

Wenden, August 1, 1919

The opinion here is in favour of Ulmanis who, it was stated by the town Commandant, was looked upon as a national hero. However, the people are strongly opposed to the inclusion of the Balts whom they look upon as reactionaries and likely to stand in the way of free Lettish Government. There appears to be no danger of their supporting a more radical or revolutionary government provided they see the promises of the existing Government bearing fruit. Two important points with regard to this are (1) that the land question be solved without delay, i.e. that every peasant shall have his share of land; this is in the opinion of the people the most pressing consideration of the day; (2) that food and other supplies be arranged and prices brought down very considerably. The supplies which are particularly required are as follows: flour, sugar, rice, raisins, salt, petroleum, tobacco, etc., herrings, clothing and boots, engine oil, leather belting, artificial manure, agricultural machinery, and implements.

A further important consideration for the Government which also affects public opinion, is the proper arming and clothing of the Lettish army to which the people look for their protection against various potential enemies. The Army officers for the most part, look upon this equipment as the best means of making, out of the somewhat crude material at their disposal, a well-disciplined force of good morale and esprit de corps. Out of two detachments of Lettish soldiers, one cavalry and one infantry, whom I inspected today, hardly two men were dressed alike and many soldiers were without boots. Practically none have coats or blankets, and the autumn is drawing near. Also rifles are practically non-existent and machine-guns completely so. Lieut.

Col. Miglaus, the District Commandant, states he requires 2500 rifles for his command. Captain Goldfeld requires 700 rifles and saddles for his cavalry who are scattered in various units about the country. While on the subject of arms, it is interesting to note that the population, in spite of Government edicts, still have a lot of arms and ammunition hidden about the country, and more stringent steps should be taken to make them give them up, as often they are in the hands of undesirables. The military authorities would like to see permits for the possession of arms given to certain loyal civilians and to no one else.

Industry is gradually reviving; two leather works here are working; the cloth mills will be going in a couple of weeks, but the paper mills not for long time, as the factory has been gutted.

The crops are excellent; in fact, thanks to weather and not to anything else, they have not had such a bumper crop of everything since twelve or thirteen years. There will be a difficulty in gathering the crops as, in spite of unemployment the townspeople will not work in the fields. Money seems to have been plentiful in Bolshevik days, and the unemployed, who number perhaps 500 out of 8000–9000, are living at present on what they got hold of then.

Stocks of food are low, but will last out till the harvest is in, with the exception of the articles previously mentioned, which are not indigenous.

The attitude of the workmen in Wenden is on the whole satisfactory, and they are prepared to wait patiently for a while to judge the Government by its works. The Stadthaupt is nervous on two points (1) the unemployed, (2) the high prices. I append hereto a sheet marked "A" showing proposed works for the betterment of the town, which would take up most of the unemployed and give to a certain extent winter employment and thus remove trouble (1). Trouble (2) he proposes to overcome by establishing two Municipal Trading Depots where all necessities should be supplied to the town by the Government and sold at a small profit, thus forcing profiteers to reduce their prices and

also help out to a certain extent the slender municipal funds. The Stadthaupt says at present the municipal income is almost nil, whereas the expenses amount to about Rs. 150 000 for three months. On sheet "A" will be seen a long list of electrical requirements, as the Municipal Power Station is on the verge of breaking down for want of repairs, etc., which of course would be a disaster when the days grow shorter.

The attitude of the farm workers is quite satisfactory. The word Bolshevism is a bugbear to all classes of the community, and there seems to be no fear of this breaking out again. There are still bands of Bolsheviks hiding in the woods round about, who rob and pillage when they get a chance, but the military are gradually hunting them down.

I must lay particular stress on the touching way in which the people pin their hopes on British help and support. It seems to be the ray of light to which all eyes are directed in the present gloom of doubt and uncertainty, and one feels that without some such focus point hopeless listlessness and apathy would reign, and the country go back to still worse conditions than before. The Town Commandant told us how several people who had seen us about the town today said to him: "Oh, the English are here; now we shall get everything we want". Also the tone in which Lieut.-Col. Miglaus, the soldier of the old school and strongly patriotic Lett, spoke, showed how much England was looked upon as their savior.

Wolmar, August 2, 1919.

Politically the people of Wolmar and district (Kreis) are similarly disposed as those of Wenden, except that, according to the Town Commandant and Stadthaupt, there is no objection to the inclusion of the Balt element in the Government provided it does not become any larger or more powerful.

I am of opinion that the most important consideration at the present moment is the equipment of the Army. At the invitation of the local authorities I inspected the 4th Regiment today (August 2, 1919) and saw 2300 men of whom none had any uni-

forms; only 500 had rifles; their clothes and boots were all torn, and some 800 had no boots at all. They have practically no great-coats and very few blankets, and generally have the appearance of a rabble. But nevertheless they are formed into companies, are not bad at their drill; they are keen to learn and desperately anxious to become a uniformed and properly equipped force. I told their Colonel, Schmidt by name, to tell them that I would do all I could to get them fitted out, and he expressed the opinion afterwards that that alone would put fresh heart into them, but, he said, the Army could not be relied upon to remain loyal much longer under such conditions. This is not unreasonable, if one considers that a number of these Lettish soldiers have been marching about without boots for two or three months, with feet torn and sore from their military work. Colonel Bulle states that in his regiment of 3200 men only two men have refused duty on account of lack of boots during the whole time. This is undoubtedly a wonderful sign of the fine material at the disposal of Latvia if the men are properly treated. They also have minor difficulties with food (lack of meat) and pay at times, but these are inconsiderable details compared with boots and rifles. Colonel Schmidt gave me a list marked "E" attached hereto, of his requirements, all underlined in red being absolutely vital requirements. In respect of industries they have a flax spinning mill which is working, and another near by partly working; also a paper mill at Steitzen partly working, a good deal of the machinery having been destroyed by Bolsheviks. There is an iron foundry here which is not working owing to the machinery having been destroyed.

The crops are here also super-excellent. The unemployed, numbering about 200 out of 8100, will not help to harvest them. As much as R. 25 a day and free rations is offered for harvest work, but they prefer to live on the residue of what is left them from Bolshevik times. The authorities are convinced, however, that they will fall into line and give no trouble when their money and food stocks are exhausted.

The stocks of food are all right until the harvest. Prices of necessities are far too high, and here too Municipal Trading Depots have been opened a short while ago, and are serving their double purpose of providing cheap goods and making the local tradesman lower their prices, although the system has not been going long enough to succeed completely. The list marked "B" shows the Municipal Depot prices in the three coinages current and in pencil recent prices of the same articles retailed by Wolmar tradesmen.

The currency question wants solving, as owing to the local Mark being currency here, but not having a fixed place in the exchange, the tradespeople who have to pay in Tsar roubles in Riga often lose on the sale in Marks. Similarly here the Electricity Works wants a number of parts and stores to keep going, shown on list "C", and the Fire Brigade show their requirements on list "D". I am adding these lists of requirements on the part of various municipal undertakings as they undoubtedly have a bearing on the general economic question and the speedy fulfilment therefore will undoubtedly have a beneficial effect on public opinion, and still further confirm the good impression which the existing Government has made on the public mind. There is no fear of any more Bolshevism here at present, but my remarks about the Army, which is at present absolutely loyal, should come into consideration when dealing with this subject. The prison and prison camp are both filled to overflowing with political prisoners and suspects whose condition is far from good. Overcrowding and an appearance of neglect being one's superficial observation of their state; but one can well understand the lack of sympathy with which they are treated when one hears the horrible stories of the Bolshevik atrocities, which do not seem to be exaggerations.

Although less favoured by nature and rather smaller, Wolmar seems to be a better provided town than Wenden in the way of public buildings, hospitals etc.

Again I must lay stress on the fact of how much the people are hoping that England is going to be the saviour from all these internal troubles and is going to watch over them and help them until the country is on its feet. Colonel Schmidt of the regiment here told me quite seriously that if England would send ten soldiers into every Lettish Kreisstadt as a garrison for a little while, there would be no danger of any sort for the future, so great a feeling of confidence would it give the people.

Walk, August 4 1919.

The situation here is somewhat confused owing to the town being administered by the Estonians, whereas the District (Kreis) is Lettish. However, the Boundary Commission which, on the part of the Letts, is ready to sit tomorrow, but is being delayed by the Estonians, is to decide to whom Walk belongs. In the meanwhile the Letts are carrying on their various unofficial societies such as the Red Cross, co-operative supplies, etc., but official affairs are Estonian, since the 3rd Division of the Estonian Army established its Headquarters here.

The inhabitants numbering about 18 000–20 000 are strongly in favour of the Ulmanis Government, but object to Balts who took part in the Revolution being included in the Government, and quote the case of Herr Brummer. They think, however, that there is too big a representative of Balts, as only 3 per cent of the population is Balt.

There appears to be no desire for a more radical or revolutionary Government, and there is no fear that Bolshevism will spring up from within.

Economic life seems to be completely at a standstill, and the marked difference from Wenden and Wolmar is due, I think to the peculiar conditions caused by the Estonian Government administering this previously Lettish town. For instance, every traveler who comes into Walk from outside Estonia must go into quarantine for 14 days to ensure his or her bringing in no infectious disease. The conditions in these quarantine stations are particularly obnoxious for persons obliged to stop there, so

naturally no one is going to stir outside, walk to go about their business to Riga or elsewhere. Then again, everyone living outside the town in the surrounding district must have a pass to come into the town, which costs one rouble a week, from the Estonian Town Commandant's Office. Further, tradespeople have had their stocks commandeered by the Estonian Military since February, and nothing had been paid up. One cooperative society has had goods to the value of Rs. 400 000 taken over without a single payment. There is no representatives of the Letts in any of the official organizations. All these facts have had the effect of killing trade. The Letts are quite and orderly, because they hope that the Commission will put the matter right for them. There is little unemployment as here those who have been unable to find work in the town have gone on to the land.

The harvest will be very good, but until it is in they will have difficulty in holding out on their existing stocks. Particularly are wanted flour, sugar, herrings, meat, also petroleum, agricultural machinery and implements, oil. There are 200 cases of dysentery in the town, which is attributed to under-nourishment. Also spotted typhus is here.

There is great anxiety to see the land question settled. The land workers are quite prepared to pay a fair price for the land. Everyone is of the opinion that this will be one of the greatest safeguards against any form of Communistic Government.

The men gladly join the Army to fight the Bolsheviks, and are most eager to go to the front, but the same thing was urged persistently here – that the Army must be equipped properly.

It was suggested that a settlement of the financial question, i.e. a currency established, which should be good for other countries, would produce splendid economic results. Also that the railway workshop, on which this town formerly largely depended for its prosperity, should be re-established,

Rujen, August 5 1919.

This is only a little village, but is the headquarters of the Wolmarische Kreisverwaltung. The inhabitants are almost enti-

rely Lettish, but at present it is under the Estonian Military Administration. The Letts complain bitterly of the harsh treatment on the part of the Estonians. For example, they have taken Rs. 50 000 worth of flax away from the Salisburgsche Woll&Flaschspinnerei, without any pretence of payment. Again, the proprietress of a local wool-weaving manufacture, who has a lot of leather belting for her machinery stored in Reval and wants to get it here to set her machinery going, cannot bring it from Reval as the Estonians won't allow it to leave Reval. Another point, small in itself, but illuminating, is that the Lettish Kreiscommandant, an officer of the Lettish army, cannot get his own saddles for his own personal use from Wolmar, as if they come here they would be confiscated by the Estonian Military for war purposes. Altogether, according to this officer, they have requisitioned from the Lettish inhabitants goods to the value of Rs. 500 000 from the district.

PULKVEŽLEITNANTA VORDA ZIŅOJUMS PAR APSTĀKĻIEM VIDZEMĒ

Cēsis,⁶ 1919. gada 1. augusts.

Iedzīvotāji šeit noskaņoti labvēlīgi Ulmanim, kurā, kā stāstīja pilsētas komandants, tiek saskatīts nacionālais varonis. Tomēr tauta ir stipri pret vācbaltiešu iekļaušanu [valdībā],⁷ jo uzskata tos par reakcionāriem, kas var nostāties brīvas latviešu valdības ceļā. Šķiet, nepastāv briesmas, ka tauta varētu atbalstīt vairāk radikālu vai revolucionāru valdību, ja tā redzēs, ka esošās valdības solījumi dod rezultātus. Saistībā ar šo divi svarīgi punkti ir: 1) ka nekavējoties tiek risināts zemes jautājums, t.i., katrs zemnieks saņems savu daļu zemes; tautas skatījumā šis ir svarīgākais neatliekami risināmais jautājums; 2) ka tiek piegādāta pārtika un citas lietas un tiek būtiski pazeminātas cenas. Sevišķi vajadzīgas šādas preces: milti, cukurs, rīsi, rozīnes, sāls, petroleja, tabaka, kā arī siļķes, apģērbs un apavi, mašīneļļa, ādas siksnas, mākslīgais mēslojums, lauksaimniecības mašīnas un darbarīki.

Nākamais svarīgais jautājums, kas jārisina valdībai un kas arī iespaido iedzīvotāju noskaņojumu, ir latviešu armijas, uz kuru iedzīvotāji raugās ar cerībām par savu aizsardzību no dažādiem iespējamajiem ienaidniekiem, pienācīga apbruņošana un apgērbšana. Lielākā daļa armijas virsnieku raugās uz šo apgādāšanu kā labāko līdzekli, lai pārvērstu viņu rīcībā esošo, kaut kādā ziņā neapstrādātu materiālu labi disciplinētā spēkā ar labu morāli un kaujas garu. Divos latviešu karavīru pulkos (viens jātnieku un viens kājnieku), ko es inspicēju šodien, gandrīz nav divu vienādi gērbtu vīru, un daudzi karavīri bija bez zābakiem. Praktiski nevienam nav mēteļa vai segas, un rudens tuvojas. Tāpat šauteņu gandrīz nav, un pilnīgi trūkst ložmetēju. Pulkvedis-leitnants Miglavs,⁸ apgabala komandants,⁹ saka, ka viņam nepieciešamas 2500 šautenes viņa komandai. Kapteinis Goldfelds¹⁰ prasa 700 šautenes un seglus viņa jātniekiem, kas nelielās vienībās izkaisīti apkārtnē. Runājot par ieročiem, jāatzīmē interesanta lieta – iedzīvotājiem laukos, neraugoties uz varas iestāžu rīkojumiem, joprojām ir daudz noslēptu ieroču un municijas, un jāspēr stingrāki soļi, lai piespiestu viņus tos nodot, jo bieži vien tie atrodas nevēlamu personu rokās. Militārās varas iestādes vēlētos, lai ieroču atļaujas tiktu izsniegtas uzticamām civilpersonām un vairāk nevienam.

Rūpniecība pakāpeniski atdzīvojas: divas ādas darbnīcas šeit jau strādā, apģērbu ražotne tiks iedarbināta dažu nedēļu laikā, bet papīra ražotne ne tik drīz, jo fabrika ir tikusi izpostīta.¹¹

Raža ir lieliska; faktiski, pateicoties laika apstākļiem un nekam vairāk, viņiem nav bijusi tāda visa kā ražas pārpilnība divpadsmit vai trīspadsmit gadus. Tomēr būs grūtības ar ražas novākšanu, par spīti bezdarbam starp pilsētas iedzīvotājiem, kuri tomēr nestrādās laukos. Izskatās, ka boļševiku laikā bijusi naudas pārpilnība,¹² un bezdarbnieki, kuru skaits, iespējams, ir 500 no 8000–9000, dzīvo no tolaik iekrātajiem līdzekļiem.

Pārtikas krājumi ir mazi, taču to pietiks līdz jaunās ražas ienākšanai, izņemot tās preces, kuras minētas iepriekš un kuras nav vietējā ražojuma.

Strādnieku attieksme Cēsīs kopumā ir labvēlīga, un viņi ir gatavi pacietīgi gaidīt kādu laiku, lai spriestu par valdību pēc tās darbiem. Pilsētas galva¹³ satraucas par diviem jautājumiem: 1) bezdarbnieki, 2) augstās cenas. Es šeit pievienoju lapu ar atzīmi "A",¹⁴ kas parāda piedāvātos darba veidus pilsētas sakārtošanai, kas aizņemtu lielāko bezdarbnieku daļu un zināmā mērā sniegtu nodarbošanos ziemā, tādējādi novēršot pirmo problēmu. Otro problēmu viņš piedāvā atrisināt, izveidojot divus pilsētas tirdzniecības centrus, kuros tiktu tirgots ar nelielu ienākumu viss nepieciešamais, ko pilsētai piegādātu valdība, tādējādi spiežot spekulantus samazināt viņu cenas un arī zināmā mērā uzlabot nelielos pilsētas krājumus. Pilsētas galva saka, ka šobrīd pilsētas ienākumi ir gandrīz nulle, kamēr izdevumi sasniedz apmēram 150 000 rbļ. trijiem mēnešiem. Uz lapas "A" redzams garš elektrības piederumu saraksts, jo pašvaldības elektrostacija atrodas uz sabrukuma robežas, jo tai nepieciešams remonts u.c., tā varētu būt liela nelaime, kad dienas kļūs īsākas.

Laukstrādnieku attieksme ir pavisam apmierinoša. Vārds "boļševisms" ir biedējošs visām sabiedrības šķirām, un šķiet, ka nav pamata bažām par tā atgriešanās iespēju. Apkārtnes mežos joprojām slēpjas boļševiku bandas, kas laupa un apzog, tikko rodas kāda iespēja, taču karavīri pakāpeniski viņus izķer.

Man īpaši jāuzsver aizkustinošais veids, kādā cilvēki pauž savas cerības par britu palīdzību un atbalstu. Tas šķiet kā cerību stars, kam pievērsti visu skatieni pašreizējā drūmu šaubu un neziņas pilnajā situācijā, un ir jūtams, ka bez šāda cerību stara iestātos pilnīga vienaldzība un apātija, zemei atgriežoties vēl sliktākos apstākļos nekā agrāk. Pilsētas komandants man stāstīja, kā daži cilvēki, kas bija ievērojuši mūs staigājam pa pilsētu, sacīja viņam: "O, angļi ir šeit; tagad mēs dabūsim visu, ko gribam." Arī tas, kādā tonī runāja pulkvedis-leitnants Migļavs – vecās skolas karavīrs un ļoti patriotisks latvietis, rādīja, cik ļoti cilvēki saskata Anglijā savu glābēju.

Valmiera, 1919. gada 2. augusts.

Politiski Valmieras un aprinča (*Kreis*¹⁵) iedzīvotāji ir līdzīgi noskaņoti kā Cēsīs, vienīgais izņēmums, saskaņā ar pilsētas komandanta¹⁶ un pilsētas galvas¹⁷ teikto, viņiem nav iebildumu pret vācbaltiešu elementa iesaistišanu valdībā, ar nosacījumu, ka tas nekļūs lielāks vai iespaidīgāks.

Uzskatu, ka pašreizējā momentā vissvarīgākais jautājums ir armijas apgāde. Pēc vietējo varas iestāžu uzaicinājuma es šodien (2. augustā) inspicēju 4. pulku¹⁸ un redzēju 2300 vīrus, no kuriem nevienam nav jebkādas uniformas; tikai 500 [karavīriem] ir šautenes; visas viņu drēbes un zābaki bija saplēsti, kādiem 800 vispār nav zābaku. Viņiem praktiski nav mēteļu un ir ļoti maz segu, un visumā tie atstāj bara iespaidu. Tomēr karavīri ir sadalīti rotās un apmācībās neizskatās slikti; viņi labprāt mācās un izmisīgi vēlas kļūt par uniformētu un atbilstoši apgādātu karaspēku. Es lūdzu viņu pulkvedim, vārdā Šmits,¹⁹ pasacīt tiem, ka es izdarītu visu, ko varu, lai viņus pienācīgi apgādātu, un vēlāk viņš pauda viedokli, ka jau tas vien varējis dot tiem otru elpu, taču, viņš sacīja, nevar gaidīt, ka armija būs uzticīga ilgstoši, paliekot šādos apstākļos. Minētais nav bez pamata, ja ņem vērā, ka zināms skaits no šiem latviešu karavīriem maršē apkārt bez zābakiem divus vai trīs mēnešus, ar dienestā savainotām un noberztām kājām. Pulkvedis Bulle²⁰ saka, ka viņa pulkā pa visu laiku no 3200 vīriem tikai divi atteikušies izpildīt dienestu, jo viņiem nebija zābaku. Tas neapšaubāmi lieliski apliecina, cik labs materiāls ir Latvijas rīcībā, ja pret vīriem būs pienācīga izturēšanās. Tāpat viņiem ir mazākas problēmas ar pārtiku (gaļas trūkums) un algas izmaksu laikā, taču tās nav būtiskas detaļas, salīdzinot ar zābakiem un šautenēm. Pulkvedis Šmits iedeva man ar "E" atzīmēto sarakstu ar savām prasībām, kas šeit pievienots, un ar sarkano pasvītrotās lietas ir visvairāk, vitāli nepieciešamas.²¹ Runājot par ražošanu, viņiem ir linu vērpšanas ražotne, kas darbojas, un netālu vēl viena, kas darbojas daļēji; arī papīra fabrika Staicele²² daļēji darbojas, ievērojamu daļu no tās iekārtām izpostījuši boļševiki. Šeit ir dzelzs lietuve, kura nedarbojas, jo iekārtas ir tikušas izpostītas.

Labība šeit arī ir augstākā mērā lieliska. Bezdarbnieki, kuru skaits ir apmēram 200 no 8100, nepalīdzēs tiem novākt ražu. Veseli 25 r[ubļi] dienā un brīva ēdināšana tiek piedāvāta ražas novācējiem, taču viņi dod priekšroku dzīvot no pārpalikumiem, kas tiem palikuši no boļševiku laikiem. Tomēr varas iestādes ir pārliecinātas, ka viņi stāsies ierindā un neradīs sarežģījumus, kad viņu naudas līdzekļi un pārtikas krājumi izsīks.

Ar pārtikas krājumiem viss kārtībā līdz ražai. Nepieciešamo preču cenas ir stipri par augstu, un pirms neilga laika šeit tika atklātas pašvaldības tirdzniecības vietas, kas kalpo diviem mērķiem – sagādāt lētas preces un piespiest vietējos tirgotājus pazemināt savas cenas, tiesa, sistēma vēl nav darbojusies pietiekami ilgi, lai nestu rezultātus. Ar “B” atzīmētais saraksts parāda pašvaldības tirdzniecības vietas cenas trijās cirkulējošajās valūtās, un ar zīmuli atzīmētas to pašu preču nesenās cenas mazumtirdzniecībā pie Valmieras tirgotājiem.²³

Valūtas jautājums prasa risinājumu, jo sakarā ar to, ka šeit apgrozībā ir vietējā marka,²⁴ kurai nav fiksēta vieta [oficiālajā] apmaiņas kursā, tirgotājiem, kuriem Rīgā jāmaksā cara rubļos, bieži rodas zaudējumi, tirgojoties markās. Arī šejienes elektrostacijai darba turpināšanai nepieciešama virkne detaļu un krājumu, kas parādīti sarakstā “C”;²⁵ bet ugunsdzēsēju brigāde savas vajadzības parāda sarakstā “D”.²⁶ Es pievienoju šos vajadzību sarakstus dažādiem pašvaldības uzņēmumiem, jo tiem neapšaubāmi ir nozīme uz vispārējo ekonomisko situāciju un ātrai to sakārtošanai tādējādi neapšaubāmi būs labvēlīgs iespaids uz sabiedrisko domu, kā arī vēl vairāk pastiprinās labo iespaidu, kādu esošā valdība ir atstājusi sabiedrības noskaņojumā. Šobrīd vairs nepastāv nekādas boļševisma briesmas, taču manas piezīmes par armiju, kura uz doto brīdi ir pilnībā uzticama, jāņem vērā, kad ar šo jautājumu būs saskare. Cietums un cietuma nometne²⁷ abi ir pārpildīti ar politiskajiem ieslodzītajiem un aizdomās turamajiem, kuru dzīves apstākļi ir tālu no labiem. Pārpildītas telpas un nolaidīga izturēšanās pret ieslodzītajiem – tāds pirmais iespaids rodas par viņu stāvokli; tomēr var viegli saprast simpātiju

trūkumu, ar kādu pret viņiem izturas, kad dzirdat šausmīgos stāstus par boļševiku zvērībām, kuri nešķiet pārspīlēti.

Kaut arī mazāk dabas lutināta un nedaudz mazāka, Valmiera šķiet labāk nekā Cēsis nodrošināta ar sabiedriskajām ēkām, slimnīcām utt.

Man atkal jāuzsver apstākļi, cik ļoti cilvēki cer, ka Anglija būs glābējs no visiem šiem iekšējiem sarežģījumiem, atbalstīs un palīdzēs viņiem, kamēr valsts nostāsies uz kājām. Pulkvedis Šmits no šeit stāvošā pulka pilnā nopietnībā man teica, ka gadījumā, ja Anglija nosūtītu desmit karavīrus uz katru latviešu *Kreisstadt*²⁸ kā garnizonu uz īsu brīdi, vairs nepastāvētu nekādas briesmas nākotnē, tik lielu drošības sajūtu tas dotu iedzīvotājiem.

Valka,²⁹ 1919. gada 4. augusts.

Stāvoklis šeit ir zināmā mērā neskaidrs, pateicoties tam, ka pilsētu pārvalda igauņi, kamēr apriņķis (*Kreis*) ir latvisks. Tomēr robežkomisijai, kura no latviešu puses ir gatava sākt strādāt kaut rītdien, bet tiek igauņu novilcināta, ir jāizšķir, kam pieder Valka. Pagaidām latvieši darbojas savās dažādās neoficiālās biedrībās, kā Sarkanais Krusts, kooperatīvu apgāde u.c., bet oficiālā vara pieder igauņiem, jo Igaunijas armijas 3. divīzijas štābs ir novietots šeit.

Iedzīvotāji, kuru skaits sasniedz apmēram 18 000–20 000 cilvēkus, stipri atbalsta Ulmaņa valdību, taču iebilst vācbaltiešu, kuri piedalījās revolūcijā,³⁰ iekļaušanai valdībā, pieminot *Herr*³¹ Brimmera³² gadījumu. Tāpat viņi uzskata, ka vācbaltiešu pārstāvniecība ir par lielu, jo vienīgi 3 procenti iedzīvotāju ir vācbaltieši.

Šķiet, ka nepastāv vēlme pēc radikālākas vai revolucionāras valdības, un nav boļševisma rašanās draudu no iekšienes.

Izskatās, ka saimnieciskā dzīve pilnībā pamirusi, un ievērojamā atšķirība no Cēsīm un Valmieras izskaidrojama ar īpašajiem apstākļiem, ko radījusi igauņu administrācija, kas pārvalda šo agrāk latvisko pilsētu. Piemēram, katram iebrucējam Valkā no Igaunijas jāiet karantīnā uz 14 dienām, lai nodrošinātu, ka viņš vai viņa neienes nekādas infekcijas slimības. Apstākļi šajos

karantīnas punktos ir sevišķi nepatīkami personām, kuras ir spiestas tur atrasties, tāpēc neviens negrasās maisīties pa Valku, ja viņam jādodas kārtot savas lietas uz Rīgu vai citu vietu. Turklāt katram, kurš dzīvo ārpus pilsētas apkārtējās apriņķa vietās, iebraukšanai pilsētā nepieciešama caurlaide, kas maksā vienu rubli nedēļā un kas jāiegādājas pilsētas igauņu komandanta pārvaldē. Bez tam Igaunijas militārās iestādes kopš februāra ir rekvizējušas visus tirgotāju krājumus, un nekas nav ticis samaksāts. Vienai kooperatīvu biedrībai tika paņemtas preces par 400 000 rbl., neko nesamaksājot. Pilsētā nav latviešu pārstāvju nevienā no oficiālajām struktūrām. Visi šie fakti noveduši pie tirdzniecības iznīcināšanas. Latvieši ir pavisam mierīgi un kārtīgi, jo viņi cer, ka [Robežu] komisija atrisinās lietu pilnībā par labu viņiem. Bezdarbs ir neliels, jo šeit tie, kas nespēja atrast darbu pilsētā, ir devušies uz laukiem.

Raža būs ļoti laba, taču, kamēr tā ienāks, viņiem būs grūtības izturēt ar saviem esošajiem krājumiem. Sevišķi nepieciešami milti, cukurs, siļķes, gaļa, arī petroleja, lauksaimniecības mašīnas un detaļas, eļļa. Pilsētā ir 200 dizentērijas gadījumu, kuru cēlonis ir nepietiekamas pārtikas devas. Tāpat šeit ir izsitumu tīfs.

Pastāv liels satraukums, gaidot, kā atrisināsies zemes jautājums. Laukstrādnieki ir pat diezgan gatavi maksāt godīgu cenu par zemi. Visi ir pārliecināti, ka tā būs drošākā garantija pret jebkādu komunistiskas varas formu.

Vīri ar prieku iestājas armijā, lai cīnītos pret boļševikiem, un ļoti vēlas nokļūt frontē, taču arī šeit tika pastāvīgi atgādināta tā pati lieta – ka armijai jābūt atbilstoši apgādātai.

Tika piedāvāts, ka finansiālā jautājuma risināšanai tiktu izveidota valūta, kas dotu labus ekonomiskus rezultātus. Tāpat arī vajadzētu atjaunot dzelzceļa darbnīcu, uz kuras agrāk balstījās šīs pilsētas labklājība.

Rūjene,³³ 1919. gada 5. augusts.

Tas ir tikai mazs ciems, taču tajā izvietota *Wolmarische Kreisverwaltung*³⁴ pārvalde. Iedzīvotāji gandrīz pilnībā ir latvieši, bet pašreizējā brīdī tas atrodas zem igauņu militārās pārvaldes.

Sarūgtinātie latvieši sūdzas par nežēlīgo izturēšanos no igauņu puses. Piemēram, viņi ir paņēmuši linus 50 000 rbļ. vērtībā no Mazsalacas *Woll&Flaschspinnerei*,³⁵ pat nedomājot samaksāt. Tāpat vietējās vilnas austuves ražotnes īpašniece, kurai Tallinā atrodas daudz ādas siksnu iekārtām un kura vēlas atvest tās šurp, lai atjaunotu savu iekārtu darbību, nevar to izdarīt, jo igauņi neatļauj tās izvest no Tallinas. Vēl viena lieta, pati par sevi nebūtiska, bet skaidri liecinoša par situāciju – latviešu *Kreiskommandant*,³⁶ Latvijas armijas virsnieks, nevar atvest no Valmieras savus seglus personiskai lietošanai, jo, ja tie tiks atvesti, igauņu militārās iestādes tos konfiscēs militāriem mērķiem. Saskaņā ar minētā virsnieka teikto kopumā igauņi aprīņķi ir konfiscējuši latviešu iedzīvotājiem preces 500 000 rubļu vērtībā.

Avots: *National Archives of United Kingdom, Foreign Office, 371/3611/626–633.*

ATSAUCES UN PIEZĪMES

- ¹ Par stāvokli Vidzemē sk.: Ēriks Jēkabsons (2011). Stāvoklis Ziemeļlatvijā 1919. gada sākumā: Valkas latviešu sabiedriskā darbinieka Oto Hasmaņa liecība. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, Nr. 3, 140.–158. lpp.
- ² Sk.: *Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs* (turpmāk: *LNA LVVA*), 2574–4–8, 46.–47. lp.
- ³ Sk.: Olavi Hovi (1980). *The Baltic Area in British Policy 1918–1921*. Vol. I: From the Compiègne Armistice to the Implementation of the Versailles Treaty, 11.11.1918–20.01.1920. Helsinki, 231 p.
- ⁴ H. Grants-Vatsons pavadvēstulē piemin vienīgi ziņojuma autora uzvārdu, taču jādomā, ka runa ir par Viktoru Maiklu Beringtonu-Vordu (*Barrington-Ward*, 1887–1972), inženieri un virsnieku. Pirmā pasaules kara laikā mobilizēts armijā, sasniedza pulkveža-leitnanta dienesta pakāpi inženieru karaspēka daļās, dienējot militarizētā dzelzceļa struktūrās. Jādomā, ka tieši tāpēc 1919. gada vasarā viņš bija piekomandēts Lielbritānijas militārajai misijai Baltijas valstīs. No 20. gadu sākuma bijis vadošos amatos Lielbritānijas dzelzceļu struktūrās, 1951. gadā piešķirts bruņinieka tituls.
- ⁵ *National Archives of United Kingdom, Foreign Office, 371/3611/625.*
- ⁶ Ziņojuma autors oriģinālā ierakstijis “Windau” jeb Ventspils. Šajā vietā ierakstītais vārds nosvītrots, ierakstot pareizo – Wenden (Cēsis). Cēsu pilsētas nosaukumu autors nepareizi raksta kā “Windau” arī tālākā tekstā (publikācijā transkribēta pareizā vārda forma).
- ⁷ Jūlijā tika izveidota jauna K. Ulmaņa vadīta valdība, kurā pēc Sabiedroto prasības bija iekļauti nacionālo minoritāšu (vācbaltiešu un ebreju) pārstāvji.

- ⁸ Jānis Miglavs (1875–1927), virsnieks. No 1918. g. 19. decembra Latvijas Pagaidu valdības bruņotajos spēkos (pulkvedis-leitnants), sevišķu uzdevumu virsnieks Apsardzības ministrijā. 1919. g. 19. janvārī atvaļināts, bet martā iestājies un komandēts uz Ziemeļlatviju. No maija Ziemeļlatvijas frontes aizmugures priekšnieks, no 19. jūlija Vidzemes–Latgales rajona priekšnieks. 1919. g. 25. augustā iecelts par Vidzemes divīzijas komandiera palīgu. No 1920. g. Virsnieku kursu priekšnieks, paaugstināts par pulkvedi, 1927. g. atvaļināts.
- ⁹ J. Miglavs bija Vidzemes–Latgales rajona priekšnieks.
- ¹⁰ Oto Goldfelds (no 1922 Oto Zeltiņš; 1889–1941), Vācijas, pēc tam Latvijas armijas virsnieks. 1918. g. decembrī iestājās Baltijas landesvērē; atsevišķās jātnieku ložmetēju nodaļas (vēlāk eskadrona) komandieris, rotmistrs (1919 I). 1919. g. 6. martā nesaskaņu dēļ ar Dzelzsdivīzijas vadību ar savu eskadronu iestājās Latviešu atsevišķajā bataljonā, bet 15. martā komandēts uz Ziemeļlatviju, bijis Ziemeļlatvijas partizānu pulka, pēc tam 2. atsevišķā eskadrona komandieris. 1920. g. paaugstināts par pulkvedi-leitnantu. 1923. g. atvaļināts no jātnieku pulka. Žurnālists un ceļotājs.
- ¹¹ Acīmredzot runa ir par Līgatnes papīrfabriku.
- ¹² Šeit ziņojuma autors acīmredzami kļūdās vai viņam sniegta nepareiza informācija. Boļševiku varas laikā iedzīvotāji slīga galējā trūkumā un pilsētās valdīja badam tuvi apstākļi iedzīvotāju vairākumam.
- ¹³ 1919.–1920. g. Cēsīs pašvaldības funkcijas pildīja pilsētas pagaidu dome un pilsētas galva bija privātdokvāts Krišjānis Pētersons (1885–1943), no 1920. g. marta viņš bija pilsētas domes priekšsēdētājs.
- ¹⁴ Pielikumā esošajā, vācu valodā sastādītajā sarakstā iekļauti pārtikas produkti (milti, cukurs, rīsi, manna, rozīnes, sāls), petroleja, tabaka, apģērbs un apavi, pilsētas elektrostacijas iekārtas un instrumenti, segas, apģērbs u.c. pilsētas slimnīcai ar 80 gultām (*National Archives of United Kingdom, Foreign Office, 371/3611/634*).
- ¹⁵ *Kreis* (vācu val.) – apriņķis.
- ¹⁶ Valmieras pilsētas un apriņķa komandants no 1919. g. augusta bija virsleitnants Žanis Grundmanis (1894–1941).
- ¹⁷ Valmieras pilsētas galva no 1919. g. bija Alberts Ziediņš (1879–1940), ārsts. 1912.–1924. g. arī Valmieras pilsētas slimnīcas direktors, 1924.–1928. g. Rīgas 1. pilsētas slimnīcas direktors, vēlāk ārsts un sabiedrisks darbinieks Valmierā.
- ¹⁸ Runa ir par Latvijas armijas 4. Siguldas kājnieku pulku, kurš tika izveidots no Ziemeļlatvijas brigādes rezerves bataljona 1919. g. 27. jūlijā, bet jau 5. augustā pārdēvēts par 6. Rīgas kājnieku pulku.
- ¹⁹ Pauls Šmits (1874–1932), virsnieks. No 1919. g. 1. jūnija Latvijas Pagaidu valdības bruņotajos spēkos (pulkvedis-leitnants), no 16. jūnija Ziemeļlatvijas brigādes Rezerves bataljona (no jūlija nosaukums 4. Siguldas kājnieku pulks, no augusta – 6. Rīgas kājnieku pulks) komandieris. 12. oktobrī atcelts no amata un ieskaitīts Armijas virspavēlnieka štāba virsnieku rezervē. Vēlāk

- komandēts uz Cēsīm, rezerves spēku priekšnieka palīgs. No decembra Vidzemes divīzijas papildu bataljona komandieris. 1920. g. pārcelts uz robežsargiem, pulka komandieris, 1922. g. atvaļināts.
- ²⁰ Runa ir par virsleitnantu (ziņojuma autors, jādāmā, šeit sajaucis virsleitnantu Ā. Bulli, ar kuru, iespējams, tikās, un pulka komandieri P. Šmitu) Ādolfu Bulli (1894–1955), vēlāk pulkvedī-leitnantu. No 1918. g. novembra Latvijas Pagaidu valdības bruņotajos spēkos; Tukumā uzsācis 4. Kurzemes apsardzības rotas formēšanu. 1919. g. janvārī bolševiku apcietināts; no apcietinājuma izbēdzis un ieradies Liepājā. No 1919. g. februāra Apsardzības ministrijas komandanta adjutants (vēlāk komandants). Jūnijā komandēts uz Ziemeļlatviju; no jūlija Ainažu iecirkņa komandants, no 8. jūlija – Valmieras iecirkņa komandants. 1919. g. oktobrī–novembrī piedalījies karaspēka daļu formēšanā Cēsīs. Vēlāk atbildīgos amatos Apsardzības ministrijā, Galvenajā (Armijas) štābā, Rīgas pilsētas komandantūrā.
- ²¹ Vācu valodā rakstītajā sarakstā iekļauti telefona aparāti, vadi, patronsomas, prožektoru, medikamenti un iekārtas pulka ambulancei, šautenes, patronas, apģērbs (pirmkārt, šinēļi) u.c. Ar sarkano zīmuli pasvītrots apģērbs un šautenes 2687 karavīriem, 71 virsniekam, 4 ārstiem un 8 ierēdņiem, 89 revolveri 71 virsniekam un 18 “feldfēbeļiem” jeb instruktoriem, kā arī revolveru patronas (*National Archives of United Kingdom, Foreign Office, 371/3611/635–636*).
- ²² Staiceles papīrfabrika izveidota 19. gs. beigās.
- ²³ 1919. gada 31. jūlijā Valmieras pilsētas valdes sastādīts pārskats par cenām veikalos Rīgas ielā 14 un 34 (*National Archives of United Kingdom, Foreign Office, 371/3611/637*).
- ²⁴ Jādāmā, runa ir par vācu okupācijas varas ieviesto t.s. “ostmarku” – naudas vienību, kas bija apgrozībā ieņemtajos austrumu apgabalos.
- ²⁵ Vācu valodā rakstītajā sarakstā iekļautas Valmieras pilsētas elektrības centrālei nepieciešamās detaļas, instrumenti, degviela (1000 pudi “naftas”), eļļa, petroleja u.c. (*National Archives of United Kingdom, Foreign Office, 371/3611/638*).
- ²⁶ Vācu valodā rakstītajā sarakstā iekļauti 10 telefona aparāti, 12 ugunsdzēsēju ķiveres, 150 metri šļūtenes u.c. (*National Archives of United Kingdom, Foreign Office, 371/3611/639*).
- ²⁷ Domāta Latvijas armijas iestāde – Vidzemes–Latgales gūstekņu nometne, kura tika izveidota 1919. g. jūnijā Valmieras mācītājmuižā (vēlāk tika izvietota arī Valmiermuižā un Kaugurmuižā). 1919. g. 1. augustā nometnē bija ieslodzīti 240 cilvēki.
- ²⁸ *Kreisstadt* (vācu val.) – apriņķa pilsētu.
- ²⁹ Valkas pilsētā pirms Pirmā pasaules kara latviešu iedzīvotāji bija nelielā pārsvarā, taču igauņu varas iestādē veikta iedzīvotāju reģistrācija 1919. gada 1. augustā uzrādīja 7705 igauņus, 6560 latviešus, 784 ebrejus, 481 krievu, 337 vāciešus un 310 citu tautību pārstāvjus. Igauņiem pilsētā piederēja vairāk nekustamo īpašumu nekā latviešiem (attiecībā 5: 3), tomēr Lugažu un

- Putraskalna priekšpilsēta bija latviskas (pirmajā – 1372 latvieši un 326 igauņi, otrajā – 256 latvieši un 148 igauņi), savukārt Purakulas priekšpilsēta – izteikti igauņiska.
- ³⁰ Domāts vācbaltiešu organizētais apvērsums pret Pagaidu valdību 1919. gada 16. aprīli Liepājā.
- ³¹ *Herr* (vācu val.) – kungs.
- ³² Heinrihs Brimmers (*von Brümmer*, 1880–1969), jurists, vācbaltiešu politiķis; no 1918. g. 18. decembra mirtiesnesis Rīgā. 1918. g. 23. decembrī iestājies Baltijas landesvērā, no 1919. g. marta virsleitnants Drahenfelsa kavalērijas nodaļā. Pēc 1919. g. 16. aprīļa apvērsuma bijis O. Borkovska valdības ārlietu ministrs, vēlāk A. Niedras valdības satiksmes ministrs un ārlietu ministra v.i., pēc tam ārlietu ministra palīgs. No 1919. g. jūlija Tautas padomes loceklis no Vācu nacionāli liberālā saraksta, darbojies Agrārajā, Finanšu un budžeta, Juridiskajā, Karaklausības un Satversmes komisijā. No 1919. g. decembra Engelharta kavalērijas nodaļas Saimniecības rotas komandieris, paaugstināts par rotmistru (kapteinis), 1920. g. februārī iecelts par Trieciennodaļas 1. rotas komandieri, aprīlī par 13. Tukuma kājnieku pulka adjutantu, vēlāk – pulka tieslietu darbvedi, saimniecības priekšnieku. 1922. g. atvaļināts no armijas. 1923.–1932. g. zvērināta advokāta palīgs Rīgā. 1939. g. izceļojis uz Vāciju.
- ³³ Rūjene (no 1923. g. – Rūjiena), miests (no 1920. g. – pilsēta) Vidzemē.
- ³⁴ *Wolmarische Kreisverwaltung* (vācu val.) – Valmieras apriņķa pārvalde.
- ³⁵ *Woll Flaschspinnerei* (vācu val.) – vilnas vērptuve.
- ³⁶ *Kreiskommandant* (vācu val.) – apriņķa komandants.